

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1953

ΕΛΛΗΝΕΣ ΛΟΓΙΟΙ ΕΝ ΡΩΜΑΪΚΑΙΣ ΟΙΚΙΑΙΣ

[¹Εν ἀπὸ τὰ λιγοστὰ ἄρθρα, ποὺ ἔγραψε ὁ ποιητής, εἶναι καὶ τὸ ἀκόλουθο, ποὺ πρωτοδημοσιεύθηκε τὸ 1896 στὸ Ἀλεξανδρινὸ περιοδικὸ «Κόσμος». Εἶναι ἀπὸ τὰ ἄρθρα ποὺ τὸν χαρακτηρίζουν, μὲ τὸ νὰ μᾶς δείχνει ποιοὺς συγγραφεῖς προτιμοῦσε ὁ Καβάφης ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, ἀλλὰ καὶ ποιά θέματα τραβοῦσαν τὴ φαντασίαν του περισσότερο. Γιά τὸ Λουκιανὸ καὶ τὸν Ἀνατόλ Φράνς — τὸ Λουκιανὸ τῶν νεωτέρων χρόνων — ὁ Ἀλεξανδρινὸς ποιητής ἐκφραζόταν πάντοτε μὲ τὸ μεγαλύτερο θαυμασμό.— Τ.Μ.]

Ἀνεγίνωσκα ἐσχάτως ἐκ νέου τὴν πραγματείαν τοῦ Λουκιανοῦ τὴν ἐπιγραφομένην «Περὶ τῶν ἐπὶ Μισθῶ Συνόντων», καὶ μὲ ἐφάνη τόσῳ εὐφυῆς, καὶ πρὸ πάντων τόσῳ χαρακτηριστικῆ τῶν ἡθῶν μιᾶς ἐποχῆς, ὥστε ἐνόμισα ὅτι μιὰ περίληψις τοῦ ἔργου θὰ ἐλύσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ «Κόσμου».

Ὡς γνωστὸν, πρὶν ἔτι κατακτήσουν τὴν Ἑλλάδα οἱ Ρωμαῖοι, Ἕλληνες τινες ῥήτορες καὶ γραμματικοὶ μετέβησαν εἰς Ρώμην καὶ ἐδίδασκον. Κατὰ τοὺς τελευταίους δὲ χρόνους τῆς δημοκρατίας καὶ μὲ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ ἐπικράτησις τῶν ἑλληνικῶν ἰδεῶν ἐν Ρώμῃ ἐπαγιώθη καὶ ἐπλημμυρήθη ἡ κοσμοκράτωρ πόλις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λογίων.

Ἐν Ρώμῃ οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι ἢ σοφισταὶ ἐτύγχανον φιλοφρονεστάτης ὑποδοχῆς. Εἰς τὰς σχολὰς τῶν ἐφοῖτα ἢ Ρωμαϊκῆ νεολαία. Εἶχον θρόνον σοφιστικῆς. Αἱ ἀκροάσεις τοῦ Ἑρμογένους, τοῦ Ἀδριανοῦ, τοῦ Φιλάγρου, τοῦ Φαβωρίνου, τοῦ Ἡρώδου εἴλκυον πᾶσαν τὴν πεπαιδευμένην καὶ ἐκλεκτὴν κοινωνίαν.

Ὁ Φιλόστρατος καὶ ὁ Εὐνάπιος καὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς μᾶς δίδουν μιᾶν ἰδέαν τῆς μεγάλης θέσεως ἣν κατεῖχον οἱ Ἕλληνες λόγιοι ἐν Ρώμῃ, καὶ τῶν ὑψηλῶν πολιτικῶν ἀξιωματίων ἅτινα πολὺ συχνὰ ἐπεδαψίλευεν εἰς αὐτοὺς ἡ Ρωμαϊκὴ πολιτεία. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ ἐπιτυχία τῶν μεγάλων σοφιστῶν εἴλκυσε εἰς Ρώμην πολλοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον μὲν ὀλίγα γράμματα, δὲν ἦσαν ὅμως οὔτε ῥήτορες, οὔτε φιλόσοφοι διακεκριμένοι. Αὐτοὶ δὲ πενόμενοι ἐν τῇ μεγάλῃ πόλει προσεκollῶντο εἰς τοὺς Ρωμαϊκοὺς οἴκους ὡς παιδαγωγοὶ ἢ φιλόλογοι σύντροφοι.

Περὶ τούτων γράφει ὁ Λουκιανὸς ἐν τῇ πραγματείᾳ «Περὶ τῶν Ἐπὶ Μισθῶ Συνόντων» καὶ περιγράφει τὰς πικρίας καὶ τοὺς ἐξευτελισμοὺς τῶν.

Ἡ πρώτη δυσκολία τοῦ ζητοῦντος θέσιν φιλολογικῶν συντρόφου ἦτο νὰ τύχῃ συστάσεως εἰς τὸν ἄρχοντα ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ὁποίου ἐπεθύμει νὰ προσληφθῇ. Ἐξυ-

πνῶν ἐνωρὶς ὤφειλε νὰ περιμένῃ παρὰ τὴν θύραν τοῦ ἄρχοντος ἐπὶ μακρόν, ὠθούμενος καὶ ἀποκλειόμενος. Ὁ θυρωρὸς τὸν μεταχειρίζεται ὡς ὀχληρὸν καὶ ἀναίσχυντον καὶ πολλάκις τὸν φορολογεῖ—ὁ δὲ ὑποψήφιος τὸν ὑποφέρει διότι τρέχει μέγαν κίνδυνον νὰ ἀποτύχῃ τοῦ σκοποῦ ἂν ὁ θυρωρὸς λησμονήσῃ τὸ ὄνομά του. Πρὸς τούτοις ἔχει νὰ ἐξοδεύεται διὰ νὰ περιποιηθῇ τὴν ἐνδυμασίαν του καὶ παρουσιάσῃ πρόσωπον ὁπωσοῦν ἀρεστὸν. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα παρήρχοντο πολλαὶ ἡμέραι χωρὶς κἂν ὁ ἄρχων νὰ τὸν παρατηρήσῃ. Ὅτε δὲ τέλος συγκατένευε νὰ τὸν λάβῃ ὑπ' ὄψιν ἤρχιζεν ἐν μέσῳ πολλοῦ πλήθους οἰκετῶν καὶ φίλων νὰ τῷ ἀπευθύνῃ ἐρωτήσεις τινὰς φιλολογικὰς.

Ὑπὸ τόσα βλέμματα ἐστραμμένα πρὸς αὐτὸν ὁ φιλόσοφος πολλάκις ἐδειλίαζε καὶ ἔλεγεν ἄλλα ἀντ' ἄλλων ἑαυτὸν «πάντα ἐνδεῶς εἰρηκέναι νομίζοντα, φοβούμενον δὲ καὶ ἐλπίζοντα καὶ πρὸς τὸ ἐκείνου πρόσωπον ἀτενίζοντα καὶ εἰ μὲν ἐκφραυλίζοι τι τῶν λεγομένων, ἀπολλύμενον, εἰ δὲ μειδιῶν ἀκούοι, γεγηθότα καὶ εὐελπιν καθιστάμενον». Ἀγανακτεῖ δὲ ὁ Λουκιανὸς ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ἀνδρὸς ἐν βαθεῖ πώγωνι καὶ πολιᾷ τῇ κόμῃ ἐξεταζομένου «εἰ τι οἶδεν ὠφέλιμον, καὶ τοῖς μὲν δοκοῦντα εἰδέναι, τοῖς δὲ μὴ». Καὶ δὲν ἐξητάζοντο μόνον αἱ γνώσεις τοῦ ὑποψηφίου, ἀλλὰ καὶ ἡ χρηστότης τῶν ἡθῶν του «καὶ πολυπραγμονεῖται ἅπασ σου ὁ παρεληλυθὼς βίος».

Ἄλλ' ἐὰν ἔτι ὑποτεθῇ ὅτι ἀντὶ κακῆς ἔκαμνε καλὴν ἐντύπωσιν ὁ ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων καὶ προσελαμβάνετο ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου ἄρχοντος εἶχεν ἀκόμη ἀρκετὰ νὰ τραβήξῃ.

Τὰ βάσανά του ἤρχιζον μὲ τὸ πρῶτον συμπόσιον. «Εὐθὺς οὖν πρόσεισι προαγγέλλων τις ἡκείνῃ ἐπὶ τὸ δεῖπνον, οὐκ ἀνομίλητος οἰκέτης, ὃν χρὴ πρῶτον ἴλεων ποιήσασθαι, παραβύσαντα εἰς τὴν χεῖρα, ὡς μὴ ἀδέξιος εἶναι δοκῆς, τοῦλάχιστον πέντε δραχμάς». Ὁ θεράπων κατ' ἀρχὰς προσποιεῖται ὅτι διστάζει νὰ λάβῃ. «Ἄπαγε, παρὰ σοῦ δὲ ἐγώ; καί, Ἡράκλεις μὴ γένοιτο», ἀλλὰ τέλος καταπείθεται.

«Σὺ δὲ ἐσθῆτα καθαρὰν προχειρισάμενος καὶ σεαυτὸν ὡς κοσμιώτατα σχηματίσας λουσάμενος ἤκεις δεδιώς μὴ πρὸ τῶν ἄλλων ἀφίκοιο ἀπειρόκαλον γάρ, ὡσπερ καὶ τὸ ὕστατον ἤκειν φορτικόν». Θαύμασμός καταλαμβάνει τὸν λόγιον ἐπὶ τῷ πλούτῳ τῆς τραπέζης, εἶναι καὶ πολὺ ὁμῶς στενοχωρημένος μὴ γνωρίζων τὴν ἐθιμοτυπίαν αὐτῶν τῶν μεγάλων δειπνῶν. Ἡ ἀγνοία του σκανδαλίζει τοὺς συνδειπνοὺς οἵτινες φθάνουν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν εὐρέθη ποτὲ ἄλλοτε εἰς εὐγενοῦς ἀνθρώπου τράπεζαν. Ὁ δυστυχὴς φιλοσόφος δειλιάζει τόσον ὥστε πίνει καὶ τρώγει μετὰ πολλοῦ δισταγμοῦ φοβούμενος μὴ κάμη λάθος τι, ὑποβλέπει δὲ τὸν πλησίον καὶ μιμεῖται τὰς κινήσεις του πιστῶς. Τὸν ἐκπλήττουν τὰ πραττόμενα καὶ εἶναι «Θορύβου πλέως τὴν ψυχὴν». Καὶ πότε εὐδαιμονίζει τὸν πλούσιον διὰ τὸν χρυσὸν του καὶ τὴν τόσην τρυφήν, καὶ πότε οἰκτεῖρει τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὴν πενίαν του ἥτις τώρα ἐκ παραθέσεως τὸν φαίνεται ἔτι δεινότερα. Ἀλλὰ ἐνίοτε «κάκεινο εἰσέρχεται σε, ὡς ζηλωτὸν τινα βίωσιν τὸν βίον ἄπασιν ἐκείνοις ἐντροφήσων καὶ μεθέξων αὐτῶν ἐξ ἰσοτιμίας». Ἐν τῷ μεταξὺ γίνεται πρόποσις πρὸς τιμὴν τοῦ φιλοσόφου ἥτις πάλιν τὸν πληροῖ τρόμου καὶ ἀμηχανίας διότι δὲν γνωρίζει ἀκριβῶς τί ἀπαιτεῖ ἢ κοινωνικὴ συμπεριφορὰ νὰ ἀπαντήσῃ. «Ἐπίφθονος δ' οὖν ἀπὸ τῆς προπόσεως ἐκείνης πολλοῖς τῶν παλαιῶν φίλων γεγένησαι, καὶ πρότερον ἐπὶ τῇ κατακλίσει ἐλύπησάς τινας αὐτῶν, ὅτι τήμερον ἤκων προῦκρίθης ἀνδρῶν πολυετῆ δουλείαν ἠντληκῶτων. Εὐθύς οὖν καὶ τοιοῦτος τις ἐν αὐτοῖς περὶ σοῦ λόγος. Τοῦτο ἡμῖν τοῖς ἄλλοις δεινοῖς ἐλείπετο, καὶ τῶν ἄρτι ἐπεληλυθότων εἰς τὴν οἰκίαν δευτέρους εἶναι καί, Μόνοις τοῖς Ἑλλησι τούτοις ἀνέωκται ἢ Ρωμαίων πόλις. Καίτοι τί ἐστι ἐφ' ὅτῳ προτιμῶνται ἡμῶν; οὐ ρημάτια δύστηνα λέγοντες οἴονται τι παμμέγεθες ὦ φελεῖν; Ἄλλος δέ, οὐ γὰρ εἶδες ὅσα μὲν ἔπιεν, ὅπως δὲ τὰ παρατεθέντα συλλαβῶν κατέφαγεν; ἀπειρόκαλος ἀνθρώπος καὶ λιμοῦ πλέως, οὐδ' ὄναρ λευκοῦ ποτε ἄρτου ἐμφορηθεῖς, οὐτι γε Νομαδικοῦ ἢ Φασιανοῦ ὄρνιθος, ὧν μόλις τὰ ὄστα ἡμῖν καταλέλοιπε. Ἀλλὰ τρίτος ἄλλος φρονιμώτερος «ὦ μάταιοι», λέγει, πέντε οὐδ' ὄλων ἡμερῶν ὄψεσθε αὐτὸν ἐνταῦθα που ἐν ἡμῖν τὰ ὁμοια ποτινιώμενον· νῦν μὲν γὰρ ὡσπερ τὰ κινὰ τῶν ὑποδημάτων ἐν τιμῇ τι καὶ ἐπιμελεία ἐστίν, ἐπειδὴν δὲ πατηθῆ πολλὰκις καὶ ὑπὸ τοῦ πηλοῦ ἀναπλασθῆ, ὑπὸ τῇ κλίνῃ ἀθλίως ἐρρίπεται κόρεων ὡσπερ ἡμεῖς ἀναπλάσεως». Ἐν τοσοῦτῳ ἐνῶ γίνεται τόσος λόγος περὶ τοῦ λογίου ὁ πτωχὸς αὐτὸς εὐρίσκεται εἰς

λίαν δυσάρεστον θέσιν. Ὁ φίλος, μὲ ὄλην τὴν δειλίαν του παρέπιεν ἄρκετά, καὶ τώρα ἢ γαστήρ του ἀρχίζει νὰ τὸν πειράζῃ καὶ οὐδὲ νὰ σηκωθῆ τολμᾷ, οὐδὲ μὲ ἀσφάλειαν εἰμπορεῖ νὰ μείνῃ. «Ἀποτεινομένου τοίνυν τοῦ πότου καὶ λόγων ἐπὶ λόγους γιγνομένων καὶ θεαμάτων ἐπὶ θεάμασι παριόντων—ἅπαντα γὰρ ἐπιδείξασθαι σοι τὰ αὐτοῦ βούλεται—κόλασιν οὐ μικρὰν ὑπομένεις μήτε ὄρων τὰ γινόμενα μήτε ἀκούων εἴ τις ἄδει ἢ κιθαρίζει... ἀλλ' ἐπαινεῖς μὲν ὑπ' ἀνάγκης εὐχη δὲ ἢ σεισμῶ συμπεσεῖν ἐκεῖνα πάντα ἢ πυρκαϊάν τινα προσαγγελθεῖναι, ἵνα ποτὲ καὶ διαλυθῆ τὸ συμπόσιον».

Τὴν ἐπαύριον γίνεται ἡ ὁμιλία περὶ τοῦ μισθοῦ ἐν παρουσίᾳ δύο ἢ τριῶν φίλων. Ὁ ἄρχων ἀρχίζει νὰ ἐξηγῆ εἰς τὸν λόγιον ὅτι διάγει, ὡς προφανές, βίον ἀπλοῦν καὶ ἄνευ κομπασμοῦ ἢ ὑπερηφανείας. Ἐν τῇ οἰκίᾳ του θὰ ζῆ ὡς στενὸς φίλος καὶ τὰ πάντα θὰ τῷ ἦναι κοινὰ· ἐπεὶ δὲ προσθέτει καὶ ὠρίσθαι τι δεῖ, ὄρῳ μὲν τὸ μέτριον καὶ αὐταρκες τοῦ σοῦ τρόπου καὶ συνήμι ὡς οὐχὶ μισθοῦ ἐλπίδι προσεληλυθας ἡμῶν τῇ οἰκίᾳ, τῶν δὲ ἄλλων ἕνεκα τῆς εὐνοίας τῆς παρ' ἡμῶν καὶ τιμῆς, ἦν παρὰ πᾶσιν ἕξεις ὁμῶς δ' οὖν καὶ ὠρίσθω τι. Σὺ δ' αὐτὸς ὅτι καὶ βούλει λέγε μεμνημένος, ὦ φίλτατε, κάκεινων, ἄπερ ἐν ἑορταῖς διητησίαις εἰκὸς ἡμᾶς παρέξειν οὐ γὰρ ἀμελήσωμεν οὐδὲ τῶν τοιούτων, εἰ καὶ μὴ νῦν αὐτὰ συντιθέμεθα, πολλάκι δέ, οἶσθα, τοῦ ἔτους αἱ τοιαῦται ἀφορμαί. Καὶ πρὸς ἐκεῖνα τοίνυν ἀποβλέπων μετρωώτερον δῆλον ὅτι ἐπιβαλεῖς ἡμῖν τὸν μισθόν.» Καὶ τελειώνει λέγων ὅτι εἶναι ἄλλως τε καὶ πρέπον εἰς τοὺς πεπαιδευμένους νὰ ἦναι ἀνώτεροι χρημάτων. Ὁ λόγιος, ἀφοῦ ἤκουσεν ὅλα αὐτὰ, δὲν θέλει ὁ ἴδιος νὰ εἴπῃ τὰς ἀπαιτήσεις του καὶ ἀφίνει τὸν οἰκοδεσπότην νὰ ὀρίσῃ τὸν μισθόν, ὁ δὲ καὶ αὐτὸς δὲν θέλει νὰ εἴπῃ τι, ἀλλὰ νομίζων ὅτι τρίτον πρόσωπον εἶναι τὸ ἀρμοδιώτερον νὰ ἀποφασίσῃ στρέφεται πρὸς ἕνα τῶν περὶ αὐτὸν κολάκων καὶ ζητεῖ τὴν γνώμην του. Ἡ γνώμη τοῦ διαιτητοῦ τούτου ὑποτίθεται εὐκόλως. «Ὡς μὲν οὐκ εὐδαιμονέστατος εἶ, φησὶ, τῶν ἐν τῇ πόλει ἀπάντων, ὦ οὗτος, οὐκ ἂν εἴποις, ὦ γε τοῦτο πρῶτον ὑπῆρχεν, ὁ πολλοῖς πάνυ γλιχομένοις μόλις ἂν γένοιτο παρὰ τῆς Τύχης, λέγω δέ, ὁμιλίας ἀξιωθῆναι καὶ ἐστίας κοινωνῆσαι καὶ εἰς τὴν πρώτην οἰκίαν τῶν ἐν τῇ Ρωμαίων ἀρχῇ καταδεχθῆναι... Εἰδὼς δὲ πολλοὺς τῶν εὐδοκίμων ἐθελήσαντας ἂν, εἰ καὶ προσδιδόναι δέοι, μόνης τῆς δόξης ἕνεκα συνεῖναι τούτῳ καὶ ὄρασθαι περὶ αὐτὸν ἑταίρους καὶ φίλους εἶναι δοκοῦντας, οὐκ ἔχω ὅπως σε τῆς εὐποτιμίας μακαρίσω, ὡς καὶ προσλείψῃ μισθόν τῆς τοιαύτης εὐδαιμονίας. Ἄρκειν οὖν νομίζω, εἰ μὴ πάνυ ἄσωτος εἶ, τοσόνδε τι» καὶ ὀρίζει ποσὸν ἐλάχιστον.

1. Ὁ λόγος τοῦ Λουκιανοῦ ἀπευθύνεται πρὸς φίλον μελετῶντα νὰ ἀσπασθῆ τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος βίον.

Ἦδη αἱ περὶ πλούτου ἐλπίδες τοῦ ἀ-
υχοῦς ἐπέταξαν, παρηγορεῖται δὲ μόνον
μέ τὴν προσδοκίαν τῆς καλοζωίας. Ἄλλὰ
καὶ αὐτὴ εἶναι ὄνειρον. Ὅσον ἡ παρουσία
του ἐφαίνεται τι νέον ἐν τῇ οἰκίᾳ τὸν ἐλάμ-
βανον ὑπὸ σημείωσιν, ἀλλὰ μόλις τὸν ἐ-
συνείθησαν κανεῖς πλέον δὲν ἐγύριζε νὰ
τὸν ἴδῃ. Ὡς καὶ εἰς τὴν Τράπεζαν τὸν δι-
δουν νὰ φάγῃ ὅ,τι εἶναι χειροτέρας ποιό-
τητος—οὔτε ἡ ὄρνις ὁμοία ταῖς ἄλλαις,
ἀλλὰ τῷ μὲν πλησίον παχεῖα καὶ πιμελής,
σοὶ δὲ νεοσσός ἡμίτομος ἢ φάττα τις ὑπό-
σκληρος, ὕβρις ἀντικρυς καὶ ἀτιμία. Πολ-
λάκις δὲ ἦν ἐπιλίποι ἄλλου τινός αἰφνηδίως
ἐπιπαρόντος, ἀράμενος ὁ διάκονος τὰ σοὶ
παρακείμενα φέρων ἐκείνῳ παρατέθηκεν ὑ-
ποτονθορούσας. Σὺ γὰρ ἡμέτερος εἶ τεμνο-
μένου μὲν γὰρ ἐν τῷ μέσῳ ἢ σοὺς ὑπογα-
στρίου, ἢ ἐλάφου, χρῆ ἐκ παντός ἢ τὸν
διανέμοντα ἴλεων ἔχειν ἢ τὴν Πρόμηθέως
μερίδα φέρεσθαι, ὅστ᾽ ἀκεκαλυμμένα τῇ πι-
μελῇ.. τῶν ἄλλων ἡδιστόν τε καὶ παλαιό-
τατον οἶνον πινόντων μόνον σὺ πονηρόν
τινα καὶ παχὺν πίνεις, θεραπεύων αἰεὶ ἐν
ἀργυρῷ καὶ χρυσῷ πίνειν, ὡς μὴ ἐλεγχθείης
ἀπὸ τοῦ χρώματος οὕτως ἀτιμος ὢν ξυμπό-
της.» Πολὺ περισσότερον αὐτοῦ ἐκτιμῶν-
ται ὁ χοροδιδάσκαλος ἢ ὁ κιθαριστὴς τῆς
δεσποίνης.

Βαθμηδὸν ἀηδιᾷ διὰ τὸν τοιοῦτον βίον
καὶ μαῦραι σκέψεις τὸν κυριεύουν. «Ὡ δεῖ-
λαιος ἐγώ, ἀναλογίζεται, καὶ ἄθλιος, οἷας
τάς πάλαι διατριβάς ἀπολιπὼν καὶ ἐταί-
ρους καὶ βίον ἀπράγμονα καὶ ὕπνον με-
τρούμενον τῇ ἐπιθυμίᾳ καὶ περιπάτους ἐ-
λευθερίους εἰς οἶον βάραθρον φέρων ἐμαυ-
τὸν ἐνσέσεικα. Τίνος ἕνεκα, ὦ θεοί, ἢ τίς ὁ
λαμπρός οὗτος μισθός ἐστιν;... Τὸ πάντων
οἰκτιστον, οὐκ εὐδοκιμεῖν εἰδὼς οὐδὲ κε-
χαρισμένος εἶναι δυνάμενος ἰδιώτης γὰρ
ἔγωγε τῶν τοιούτων καὶ ἄτεχνος.. Ὡς δὲ
καὶ ἀχάριστός εἰμι καὶ ἡκιστα συμποτι-
κός, οὐδ' ὅσον γέλωτα ποιῆσαι δυνάμενος
*συνήμι δὲ ὡς καὶ ἐνοχλῶ πολλάκις βλε-
πόμενος, καὶ μάλιστα ὅταν ἡδίων αὐτὸς
αὐτοῦ εἶναι θέλῃ, σκυθρωπὸς γὰρ αὐτῷ
δοκῶ, καὶ ὄλως οὐκ ἔχω ὅπως ἀρμόσωμαι
πρὸς αὐτόν.* Ἦν μὲν γὰρ ἐπὶ τοῦ σεμνοῦ
φυλάττω ἐμαυτόν, ἀηδῆς ἔδοξα καὶ μο-
νονουχὶ φευκτέος, ἦν δὲ μειδιάσω καὶ ρυ-
θμίσω τὸ πρόσωπον εἰς τὸ ἡδιστον, κατε-
φρόνησεν εὐθύς καὶ διέπτυσεν, καὶ τὸ πρᾶ-
γμα ὁμοιον δοκεῖ ὡσπερ ἂν εἶ τις κωμω-
δίαν ὑπεκρίναιτο τραγικὸν προσωπεῖον πε-
ρικείμενος.»

Ὁ γρήγορα δὲ ἀνακαλύπτει ὅτι ἐν τῇ
Ρωμαϊκῇ οἰκίᾳ τὸ άτομόν του δὲν ἔχει τὴν
ἐλαχίστην ἀνδρικήν σπουδαιότητα καὶ ὅτι
εἶναι ἀπλοῦν νευρόσπαστον χρησιμεῖον
εἰς τὴν φιλαυτίαν τοῦ οἰκοδεσπότη ὅστις
διὰ πᾶν ἄλλο τὸν παρέλαβε ἢ διὰ τὴν ἐπι-
στημονικήν του ἀξίαν. Οὐδὲ περὶ Πλάτωνος
καὶ φιλοσοφίας, οὐδὲ περὶ Δημοσθένους
καὶ ρητορικῆς φροντίζει «δεῖται δὲ

σου ἐκεῖνα μὲν οὐδαμῶς, ἐπεὶ δὲ πώγωνα
ἔχεις βαθὺν καὶ σεμνὸς τις εἶ τὴν πρόσο-
ψιν καὶ ἰμάτιον ἑλληνικὸν εὐσταλῶς περι-
βέβλησαι καὶ πάντες ἴσασι σε γραμματι-
κόν, ἢ ρήτορα, ἢ φιλόσοφον, καλὸν αὐτῷ
δοκεῖ ἀναμεμῖχθαι καὶ τοιοῦτον τινα τοῖς
προϊοῦσι καὶ προπομπέουσιν αὐτοῦ· δόξει
γὰρ ἐκ τούτου καὶ φιλομαθῆς τῶν ἑλλη-
νικῶν μαθημάτων... ὥστε κινδυνεύεις, ὦ
γενναῖε, ἀντὶ τῶν θαυμαστῶν λόγων τὸν
πώγωνα καὶ τὸν τρίβωνα μεμισθωκέναι.
Χρῆ οὖν σε αἰεὶ σὺν αὐτῷ ὄρασθαι καὶ μηδέ-
ποτε ἀπολείπεσθαι ἀλλὰ ἔωθεν ἐξαναστάν-
τα περέχειν σεαυτὸν ὀφθησόμενον ἐν τῇ θε-
ραπείᾳ καὶ μὴ λιπεῖν τὴν τάξιν. Ὁ δὲ ἐπι-
βάλλων ἐνίστε σε τὴν χεῖρα, ὅ,τι ἂν τύχη,
ληρεῖ τοῖς ἐντυχάνουσιν ἐπιδεικνύμενος
ὡς οὐδὲ ὀδῶ βαδίζων ἀμελής ἐστὶ τῶν
Μουσῶν... Σὺ δ' ἄθλιος τὰ μὲν παραδρα-
μῶν, τὰ δὲ βάρη ἀναντα πολλὰ καὶ κά-
ταντα—τοιαύτη γὰρ, ὡς οἶσθα, ἢ πόλις—
περιελθὼν ἰδρωκᾶς τε πνευστιᾶς, κάκεινου
ἔνδον τινὶ τῶν φίλων, πρὸς ὃν ἦλθε, διαλε-
γομένου, μηδὲ ὅπου καθίζης ἔχων ὀρθὸς
ὑπ' ἀπορίας ἀναγινώσκεις τὸ βιβλίον προ-
χειρισάμενος.» Ἐνθυμεῖται ὁ ἀναγνώστης
τὰ δῶρα τὰ ὑποσχεθέντα ὑπὸ τοῦ ἀρχον-
τος ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἑορτῶν. Ἴδου λοιπὸν
ἔφθασε μία ἑορτὴ καὶ ἀποφασίζεται νὰ
χαρισθῆ εἰς τὸ λόγιον «ἐφεστρίδιον ἄθλι-
ον ἢ χιτώνιον ὑπόσαθρον.» Νομίζεις ὅτι
θὰ τῷ δοθῆ θησαυρὸς ἀπὸ τὴν ταραχὴν
τὴν ὁποῖαν τὸ δῶρον προκαλεῖ. «... Πολλὴν
δεῖ καὶ μεγάλην γενέσθαι τὴν πομπήν, καὶ
ὁ μὲν πρῶτος εὐθύς ἔτι σκεπτομένου πα-
ρακούσας τοῦ δεσπότη προδραμῶν καὶ
προμηνύσας ἀπέρχεται μισθὸν οὐκ ὀλίγον
τῆς ἀγγελίας προλαβὼν ἔωθεν δὲ τρισκαί-
δεκα ἤκουσε κομίζοντες, ἕκαστος ὡς πολ-
λά εἶπε καὶ ὡς ὑπέμνησε καὶ ὡς ἐπιτρα-
πεῖς τὸ κάλλιον ἐπελέξατο διεξιῶν. Ἄπαν-
τες δ' οὖν ἀπαλάττονται λαβόντες, ἔτι καὶ
βρενθούμενοι ὅτι μὴ πλείω ἔδωκας.»

Ἄλλὰ καὶ τὸν ταπεινὸν τοῦ μισθὸν νὰ
λάβῃ εἶναι ἱστορία ὀλόκληρος. «Βαρὺς αἰ-
τῶν σὺ καὶ ὀχληρὸς δοκεῖς. Ἴνα δ' οὖν λά-
βης, κολακευτέος μὲν αὐτὸς καὶ ἰκετευ-
τέος, θαραπευτέος δὲ καὶ ὁ οἰκονόμος...
οὐκ ἀμελητέος δὲ οὐδὲ ὁ σύμβουλος καὶ
φίλος. Καὶ τὸ ληφθὲν ἤδη προωφείλετο ἰ-
ματιοκαπήλῳ ἢ ἰατρῷ ἢ σκυτοτόμῳ τινί.
Ἄδωρα οὖν σοὶ τὰ δῶρα καὶ ἀνόνητα.»

Τὸ δὲ τέλος τοῦ κακὸν καὶ οἰκτρὸν εἶ-
ναι. Ὅταν γηράσῃ καὶ δὲν εἶναι πλέον
χρήσιμος, αἰτία ζητεῖται διὰ νὰ τὸν ἀπο-
πέμψουν. Ἡ πρώτη διαβολὴ ἐναντίον του
γίνεται πιστευτή, καὶ τὸν ἀποδιώκουν ὑ-
βριστικῶς νύκτωρ πένητα καὶ ὑπέργηρων,
ἵνα ἀντικατασταθῆ ὑπὸ νεωτέρου ἀνθρώ-
που. Κανεῖς δὲ πλέον τῶρα δὲν τὸν παίρ-
νει διὰ τὸ πολὺ γῆρας, καὶ ἐπίσης διὰ
τάς παρ' αὐτοῦ κατηγορίας αἰτινες ἐξέρ-
χονται ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ ἀρχοντος πρὸς
δικαιολόγησιν τῆς ἀποπομπῆς του.

Ἡ πραγματεία τοῦ Λουκιανοῦ τελειώνει μὲ μίαν εὐμορφον ἀλληγορικὴν εἰκόνα τὴν ὁποῖαν λυποῦμαι ὅτι χάριν συντομίας ὑποχρεοῦμαι νὰ παραλείψω. Ἀλλὰ παρέθεσα ἀρκετὰ διὰ νὰ ἐκτιμῆσῃ ὁ ἀναγνώστης τὴν ζωηρότητα τῶν περιγραφῶν καὶ τὸ ἀλατισμένον ὕφος τοῦ μεγάλου Ἑλληνοῦ καλλιτέχνου.

Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι εἰς τὴν πραγμα-

τεῖαν ταύτην θὰ παρεισέδυσσε ποῦ καὶ ποῦ ἢ ὑπερβολή, καὶ βεβαίως θὰ ὑπῆρχον πολλὰ Ῥωμαϊκὰ οἰκία ἐν ταῖς ὁποῖαις οἱ ἐπὶ μισθῶ προσλαμβανόμενοι Ἑλληνες λόγιοι θὰ ἐτύγχανον καὶ τιμῆς καὶ περιποιήσεως. Ἐν γένει ὅμως εἰμποροῦμεν νὰ πιστεῦσωμεν ὅτι τῶν περισσοτέρων φιλολογικῶν συντρόφων τούτων ὁ βίος ἦτο ἀρκετὰ πικρὸς καὶ ταπεινωτικὸς.

Κ. ΚΑΒΑΦΗΣ

* * *

“NE SEMBLE - T - IL PAS, AU LECTEUR ?...”

Παρακαλῶ νὰ μοῦ ἐπιτραπῆ, σὰν ἔκφραση θαυμασμοῦ πρὸς τὴν ποίηση τοῦ Καβάφη, νὰ φέρω μέσα στὴ συζήτηση γιὰ τὴν ἰδιομορφία καὶ γιὰ τὸ παράξενο θέλημα τῆς τέχνης τοῦ ἑνα κείμενο παλιὸ καὶ ἴσως λησμονημένον. Δημοσιεύτηκε ἕξ χρόνια προτοῦ γεννηθῆ ὁ Καβάφης καὶ δὲν ἔχει καμμιά σχέση ἀμεση μὲ τὴν ποίησίν του· ὅμως νομίζω, ὅτι τὸ κείμενο αὐτό, γραμμένο μὲ ἄλλη ἀφορμὴ ἀπὸ ἕναν μεγάλο ποιητὴ, ἀγγίζει τὸ ἴδιο πρόβλημα ποῦ θέτει καὶ σὲ μᾶς ἡ Καβαφικὴ ἔκφραση.

Ἐνα ὠραῖο ποίημα τῶν *Fleurs du mal*, τὸ *Franciscæ meae laudes*, εἶναι γραμμένο λατινικά, ἀλλὰ σὲ λατινικά τῶν μεσαιωνικῶν θρησκευτικῶν ποιημάτων. Στὴν ἔκδοσιν τοῦ 1857 τὸ ποίημα αὐτὸ τὸ συνόδευε ἡ ἀκόλουθη σημείωσις (ποῦ στὶς ὑστερώτερες ἐκδόσεις ὁ ποιητὴς τὴν ἄφησε ἔξω καὶ σήμερον οἱ ἐκδότες τὴ φυλᾶνε στὶς σημειώσεις):

«Ne semble-t-il pas, au lecteur comme à moi, que la langue de la dernière décadence latine-suprême soupire d'une personne robuste déjà transformée et préparée pour la vie spirituelle-est singulièrement propre à exprimer la passion telle que l'a comprise et sentie le monde poétique moderne? La mysticité est l'autre rôle de cet aimant dont Catulle et sa bande, poètes brutaux et purement épidermiques, n'ont connu que le rôle sensualité. Dans cette merveilleuse langue, le solécisme et le barbarisme me paraissent rendre les négligences forcées d'une passion qui s'oublie et se moque des règles. Les mots, pris dans une acception nouvelle, révèlent la maladresse charmante du barbare du Nord agenouillé devant la beauté romaine. Le calembour lui même, quand il traverse ces pédantesques bégaiements, ne joue-t-il pas la grâce sauvage et baroque de l'enfance?»

Δὲν ἰσχυρίζομαι, ὅτι ὁ Καβάφης ἤξερε τὸ λατινικὸ ποίημα τοῦ Baudelaire καὶ τὴ ση-

μείωσίν του (μ' ὄλο ποῦ δὲν εἶναι καθόλου ἀπίθανο)· ἢ ὅτι, ἂν τὰ ἤξαιρε, θὰ τοῦ ἔκαμε ἐντύπωση ἢ ἐξαιρετὴ αὐτὴ αἰσθητικὴ ἀποτίμησις μιᾶς ὀρισμένης μορφῆς τῆς γλώσσας καὶ ὅτι ἐκείνη στάθηκε ἀφορμὴ γιὰ νὰ διαλέξει κι αὐτὸς τὴ δική του — ἀφοῦ εἶναι γνωστὸ, ὅτι ὁ Καβάφης γεννήθηκε καὶ μεγάλωσε «φυσιολογικά» μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς φαναριώτικης καθαρεύουσας. Τὸ σημαντικό εἶναι, ὅτι τὸ ὄξυ αἰσθητήριον τοῦ Baudelaire, ποῦ ἔχει τὴ συνείδησιν ὅτι ἀνήκει σὲ ἕναν «καινούργιον ποιητικὸν κόσμον», διέκρινε πόση πνευματικὴ οὐσία μπορεῖ νὰ ὑπάρχει μέσα σὲ μιὰ γλωσσικὴ μορφή ἄψυχη πιά, οὐσία ποῦ γιὰ τὸν «καινούργιον» ποιητὴ εἶναι ἀνεκτίμητο μέσο ἔκφρασης καὶ ἕνας καινούργιος, ἀτριφτος ἀκόμη, τρόπος νὰ ἀνεβαίνει τὸ ὠμὸ ψυχολογικὸ ὕλικόν ἕως τὴ στάθμην τοῦ πνεύματος. Ἡ καθαρεύουσα καὶ ἡ μεσαιωνικὴ λατινικὴ, φαινόμενα διαφορετικῆς καταγωγῆς, ἔχουν ὡστόσο πολλὰς ὁμοιότητες. Καὶ εἶναι καταπληκτικὸ πόσο στὴ γλωσσικὴ μορφή τῆς Καβαφικῆς ποίησης ξαναβρίσκονται τὰ ἐκφραστικὰ μέσα ποῦ ξεσηκώνει ὡς καινούργιες ἐκφραστικὲς ἀξίες στὰ μεσαιωνικά λατινικά ὁ Baudelaire — σολοικισμοὶ καὶ βαρβαρισμοὶ (ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς κλασσικῆς γλώσσας), καινούργια σημασία τῶν λέξεων, ἀκόμη καὶ τὸ λογοπαίγνιον (ἢ ψυχολογικὴ ὅμως ἐρμηνεία τῶν τρόπων αὐτῶν ἀπὸ τὸν Baudelaire ἔχει μερικὴ μόνον ἐφαρμογὴ στὴν καθαρεύουσα).

Βέβαια ὁ Καβάφης γεννήθηκε μέσα στὴν καθαρεύουσα, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἐρμηνεύει σχεδὸν τίποτε. Εἶναι, ἀντίθετα, φανερό ὅτι σὲ μιὰ ὀρισμένη στιγμὴ ἡ καλλιτεχνικὴ του συνείδησις καὶ τὸ δικό του καλλιτεχνικὸ ἰδανικόν, ὑποχρεωμένα νὰ διαλέξουν, εἶπαν, σχεδὸν ψύχραιμα, στὴν καθαρεύουσα «ναί», ἀλλὰ μὲ τὴν ὑπόκρουσιν κάποιου «ὄχι».

Χ. ΣΤΑΣΙΝΟΣ

